

ОРГАНІЧНИЙ РИНОК: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Т.Ю. Приймачук, к.е.н., с.н.с.
isgp.ek@gmail.com

Т.М. Ратошнюк, к.е.н., с.н.с.
Т.А. Штанько, Т.Ю. Сітнікова, А.В. Проценко
Інститут сільського господарства Полісся НААН

В останні десятиліття світовий ринок екологічно чистих продуктів харчування стрімко розвивається та стає доволі популярною альтернативою споживанню шкідливих продуктів. Сьогодні у світі попит на органічні продукти переважає пропозицію, що робить органічний сектор одним із локомотивів подальшого розвитку аграрного сектору багатьох країн.

Відповідно до останніх досліджень FIBL та IFOM світовий органічний ринок нараховує 1,8 млн. органічних виробників у 162 країнах та 37,2 млн. га сертифікованих органічних земель. Цей ринок вже виріс з 17,9 млрд. дол. США у 2000 році до 60 млрд. дол. США у 2012 році, проте очікується, що до кінця 2014 року світове споживання органічної продукції збільшиться ще на 61% і сягне 97 млрд. дол. США [1]. В товарній структурі світового ринку органічних продуктів переважають фрукти, овочі, злакові, м'ясні вироби, спеції тощо.

В цілому до органічної продукції сформувалось позитивне відношення, однак опоненти цього ринку говорять про те, що світу необхідна дешева продукція, тоді як органічна є дорогою й до того ж, на їхню думку, земельні ресурси в органічному секторі неефективно використовуються, що знижує продовольчу безпеку. Однак це дискусійне питання, яке обговорюється на всіх рівнях і є актуальним для подальших досліджень.

У європейських країнах, де кількість споживання органічної продукції щороку зростає на 10-15%, діють норми і стандарти ЄС та Міжнародної федерації органічного сільського господарства IFOAM (недержавна організація, що об'єднує понад 700 активних організацій-учасниць у більш ніж 100 країнах світу).

Документи ЄС і IFOAM встановлюють принципи, регулюють загальні підходи та вимоги до органічного виробництва. Спеціальні

сертифікуючі компанії попередньо інспектують технологію виробництва продукції, після чого на етикетках з'являється напис «екологічно чистий». Такий знак є гарантією якості товару.

В кінці 2013 року оператори органічного ринку України дочекалися Закону №425-VII "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" (прийнятий 03.09.2013 року, положення цього Закону набули чинності з 09 січня 2014 р.), який став документом, що визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю, спрямований на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

Вітчизняні виробники отримали «правила гри» для тих, хто хоче займатися виробництвом органічної сільгосппродукції, а термін «органічне виробництво» став захищеним.

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, сьогодні вже досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних для вирощування різноманітної органічної продукції, складає більше чверті мільйона гектарів, а наша держава займає почесне двадцять перше місце в рейтингу світових країн-лідерів органічного руху. Частка сертифікованих органічних площ серед загальної площі сільськогосподарських угідь України складає майже 0,7%. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур. Крім того, в нашій державі сертифіковано 300 тис. га дикоросів.

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують привабливість даного сектора агровиробництва в Україні. Якщо на початок 2003 року було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус "органічного", то у 2012 році вже нараховувалося 164 сертифікованих органічних господарства, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 278 800 га. Впродовж десятиліття площі під органічним виробництвом збільшилися майже у 1,7 рази, кількість господарств – у 5,3 рази.

Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватися в період 2006-2007 рр., склавши: у 2007 році – 500 тис. євро, у 2008 – 600 тис. євро, 2009 – 1,2 млн. євро, у 2010-му цей показник зріс до 2,4 млн. євро, у 2011 – до 5,1 млн. євро, а у 2012 році вже досяг рівня 7,9 млн. євро, продовживши зростання у 2013 р. [2].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України близько 80% вітчизняної органічної продукції експортується в розвинені країни. Це переважно зернові, бобові та олійні культури. Решту продукції виробники реалізують на внутрішньому ринку як звичайну (незважаючи на те, що вона сертифікована за міжнародними стандартами) і лише 2% реалізується з позначкою «органічний продукт». Поки що органічна продукція не є життєвою потребою для більшості українців, тобто сприймається на рівні «забаганки для забезпечених».

Якщо у світі органічна їжа дорожча від звичайної на 20-30%, то у нас може бути дорожчою в п'ять-десять разів. І не тому, що вартість її виробництва в Україні дорожча. За словами Івана Гаврана, інспектора сертифікуючого органу «Органік стандарт», затратна частина при вирощуванні органічної продукції менша, адже виключаються такі дорогі складові собівартості, як засоби захисту рослин і міндобрива. Значну частку вартості органічної продукції складає якраз не виробництво, а витрати на доставку до кінцевого споживача. Такі продукти мають обмежений термін зберігання, вимагають спеціальної переробки та транспортування. На високу ціну впливає також ненасиченість вітчизняного ринку такою продукцією та довгі ланцюжки посередників.

Але, якщо органічне виробництво буде розвиватися, зростатиме кількість виробників, поліпшуватиметься інфраструктура збуту і, як результат, кінцева вартість для споживача ставатиме доступнішою.

Поки в Україні не розроблені відповідні підзаконні акти, вітчизняні виробники проходять процедуру органічної сертифікації свого виробництва за діючими міжнародними стандартами, частіше за все це норми Європейського Союзу.

На сьогоднішній день виробництво органічної продукції в країні сертифікується представниками іноземних компаній, які діють у відповідності до норм та стандартів, дійсних для країн ЄС, а іноді – США та інших країн. Іноземних сертифікуючих структур в Україні близько 12. Давно працюють такі, як: Контрол Юніон (Нідерланди), ІМО (Швейцарія), а також представники Італії, Німеччини, Угорщини, Польщі. З 2009 року визнання й міжнародну акредитацію на право проводити сертифікацію органічної продукції отримала українська структура – "Органік Стандарт".

В Європі плата за сертифікацію господарств складає від 250 до 750 євро, в залежності від виду діяльності, розмірів підприємства тощо. В Україні ж вартість сертифікації може варіюватися від 2,5 тис. грн. до 25 тис. грн., що залежить від виду продукції та обсягів виробництва. Однак, слід зважити на те, що середня європейська ферма господарює приблизно на 30-100 га угідь, в той час, як в Україні середня площа сертифікованого господарства складає біля 1700 га. Крім того, фермер має оплатити вартість перельоту іноземного інспектора, його перебування та власне саму інспекцію та сертифікацію. При таких площах вартість сертифікації може суттєво похитнути бажання фермера займатися органічним виробництвом, адже в даному випадку вона може навіть вдєсятеро перевищувати європейські показники. При менших розмірах господарств чи при використанні послуг вітчизняних організацій вартість сертифікації може бути дещо дешевішою.

Першочергові завдання подальшого розвитку вітчизняного органічного ринку повинні бути спрямовані на:

- створення національної системи органічної сертифікації, максимально узгодженої з вимогами світових стандартів;
- розробку Постанов уряду, Національної та регіональних програм розвитку органічного виробництва в кожному регіоні;
- популяризацію органічного сільського господарства та підвищення екологічної свідомості українських виробників;
- розвиток екологічного мислення у виробників і споживачів сільськогосподарської продукції;
- навчання та тренінг фахівців в галузі органічного виробництва;
- проведення маркетингових досліджень стосовно потенційних експортних ринків для української органічної продукції та розвитку внутрішніх ринків.

Найболючішим на сьогоднішній день залишається питання держпідтримки виробників органічної продукції. В проекті Закону "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" пропонувалося державну підтримку виробництва та обігу органічної продукції та сировини здійснювати шляхом:

- 1) компенсації витрат;
- 2) надання фінансових гарантій виробникам та експортерам органічної продукції (сировини);
- 3) надання дотацій (субсидій) у перехідний період та впродовж усього періоду виробництва та обігу органічної продукції та сировини;
- 4) запровадження пільгової системи кредитування;
- 5) повне відшкодування витрат на страхування аграрних ризиків;
- 6) надання податкових пільг із зменшення податків, а також пільг у

водокористуванні, платі за оренду землі державної та комунальної власності.

Фінансування заходів щодо державної підтримки суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво, перевезення, зберігання та реалізацію органічної продукції, сировини, передбачалося здійснювати за рахунок коштів державного бюджету. Дані пропозиції були запропоновані розробниками в проекті Закону.

Однак, у статті 33 вже прийнятого у 2013 році Закону прописано, що державна підтримка суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у сфері виробництва та обігу органічної продукції (сировини), надається відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [3]. Чи будуть виробники органічної продукції отримувати державні дотації, покаже час. (Для довідки: державні дотації в Швейцарії становлять 162-970 євро/га; Німеччині – 170-900 євро/га; Франції – 80-900 євро/га; Чеській Республіці – 71-849 євро/га; Польщі – 84-394 євро/га; Молдові – 25-40 євро/га).

У «Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року», яка була прийнята 17 жовтня 2013 року розпорядженням Кабінету Міністрів України за №806-р, одним із пріоритетних напрямків досягнення стратегічних цілей вказано забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах. Принаймні у влади є розуміння перспективності виробництва подібних продуктів і сьогодні ми повинні активізувати вітчизняне органічне виробництво для того, щоб передати здорову спадщину майбутнім поколінням.

Література

1. Світова статистика органічного виробництва / Офіційний сайт IFOAM [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ifoam.org>.
2. Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>.
3. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.